

RYSZARD STEMPEL

Ubezpieczenia rolne w gospodarstwach rolników indywidualnych Polski północnej

Celem przeprowadzenia badań było zdiagnozowanie stanu ubezpieczeń rolnych w gospodarstwach indywidualnych Polski północnej. Wyboru gospodarstw do badań dokonano systemem losowo-warstwowym. Dla poziomu ufności równym 0,95, minimalna liczba gospodarstw do badań wyniosła 384. Zankietowano 420 gospodarstw rolników indywidualnych o powierzchni powyżej 1 ha. Z badań wynika, że 89 proc. gospodarstw nabywało obowiązkowe ubezpieczenia rolne. Około 11 proc. rolników nie posiadało żadnego z nich. Przeciętny roczny koszt ubezpieczenia upraw w gospodarstwie wynosił ponad 300 zł, budynków rolniczych 280 zł, a OC rolnika 70 zł. Ponad połowa rolników uznała to za średnie obciążenie dla gospodarstw. Mniej popularne były ubezpieczenia dobrowolne. Zaledwie około 20 proc. właścicieli gospodarstw je wykupiło. Dobrowolnym ubezpieczeniem rolnicy asekurują tylko 7,6 proc. posiadanej powierzchni upraw, a koszt ich ubezpieczenia wynosi niespełna 100 zł na gospodarstwo. W badaniach stwierdzono wyraźną, wprost proporcjonalną, zależność pomiędzy powierzchnią gospodarstwa a poziomem ubezpieczenia w gospodarstwie.

Wprowadzenie

Ubezpieczenie jest warunkiem stabilizacji gospodarstwa rolnego i gospodarki rolnej jako całości. Toteż rolnictwo bez sprawnie działających ubezpieczeń, dobrze zbudowanych i dostosowanych do rzeczywistych potrzeb, ale też możliwości rolników, nie może należycie się rozwijać, nie może spełniać oczekiwań rynku, nie może unowocześniać się i doskonalić¹.

W Polsce ubezpieczenia gospodarcze w rolnictwie można podzielić na dwie grupy: ubezpieczenia obowiązkowe oraz ubezpieczenia dobrowolne.

Ubezpieczenia obowiązkowe (obligatoryjne) to ubezpieczenia, do zakupu których zmusza rolników obowiązujące prawo. W założeniu ustawodawcy nałożenie na rolników przymusu ubezpieczeniowego ma na celu ochronę ewentualnych poszkodowanych przed konsekwencjami braku ubezpieczenia. Charakterystyczne dla ubezpieczeń

1. Stroiński E. *Ubezpieczenia majątkowe i osobowe w rolnictwie*. Wydawnictwo Akademii Finansów. Warszawa 2006.

obowiązkowych jest to, że zakres ich określa prawo, nie można dobrowolnie zawężyć zakresu ubezpieczenia czy wprowadzać dodatkowych wyłączeń itp. Obecnie obowiązujące w Polsce prawo nakłada na rolników przymus zawierania trzech rodzajów ubezpieczeń:

- Ubezpieczenia budynków wchodzących w skład gospodarstw rolnych od ognia i innych zdarzeń losowych, zwane **ubezpieczeniem budynków rolniczych**²

W myśl ustawy rolnik jest obowiązany zawrzeć umowę ubezpieczenia budynku wchodzącego w skład gospodarstwa rolnego od ognia i innych zdarzeń losowych. Pod pojęciem budynek rolniczy należy rozumieć obiekt budowlany tzn. obiekt trwale związany z gruntem, wydzielony z przestrzeni za pomocą przegród budowlanych oraz posiadający fundament i dach o powierzchni powyżej 20 metrów kwadratowych, wchodzący w skład gospodarstwa rolnego. Obowiązek ubezpieczenia budynku rolniczego powstaje z dniem pokrycia budynku dachem. Zgodnie z artykułem 69 Ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, z tytułu ubezpieczenia budynków rolniczych przysługuje odszkodowanie za szkody powstałe w budynkach na skutek zdarzeń losowych w postaci: ognia, huraganu, powodzi, podtopienia, deszczu nawalnego, gradu, opadów śniegu, uderzenia pioruna, eksplozji, obsunięcia się ziemi, tąpnięcia, lawiny lub upadku statku powietrznego.

- Ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej z tytułu posiadania gospodarstwa rolnego, określane jako **ubezpieczenie OC rolników**³

Ubezpieczenia z tytułu odpowiedzialności cywilnej chronią nie tylko osobę odpowiedzialną za szkodę od wydatków przekraczających jej możliwości finansowe, ale również osobę poszkodowaną od długotrwałych i żmudnych czynności związanych z dochodzeniem swych roszczeń od sprawcy. Zgodnie z artykułem 44 Ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, rolnik ma obowiązek zawarcia umowy o ubezpieczeniu odpowiedzialności cywilnej z tytułu posiadania gospodarstwa rolnego. W myśl przepisów ustawy rolnikiem, a więc podmiotem zobligowanym do zawarcia ubezpieczenia jest osoba, w której posiadaniu lub współposiadaniu jest gospodarstwo rolne. Co warto podkreślić, do zawarcia umowy ubezpieczeniowej zobowiązany jest także dzierżawca, najemca oraz użytkownik gospodarstwa.

Pod pojęciem gospodarstwa rolnego ustawodawca rozumie obszar użytków rolnych i gruntów pod stawami sklasyfikowanych jako użytki rolne pod zabudowaniami, przekraczających łącznie powierzchnię 1 hektara, jeżeli podlegają one w całości lub części opodatkowaniu podatkiem rolnym⁴. Za gospodarstwo rolne uchodzi także obszar użytków i gruntów, niezależnie od jego powierzchni, jeżeli jest prowadzona na nim produkcja rolna, stanowiąca dział specjalny (uprawy w szklarniach i ogrzewanych

2. Ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych, (Dz. U. z 2003 r., Nr 124, poz. 1152).

3. Ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych, Dz. U. z 2003 r., Nr 124, poz. 1152.

4. Ustawa o podatku rolnym, Dz. U. z 1984 r., Nr 52, poz. 268.

tunelach foliowych, uprawy grzybów i ich grzybni, uprawy roślin *in vitro*, fermowa hodowla i chów zwierząt futerkowych i laboratoryjnych, hodowla dżdżownic, hodowla entomofagów, hodowla jedwabników, prowadzenie pasiek oraz hodowla i chów innych zwierząt poza gospodarstwem rolnym) w rozumieniu przepisów o podatku dochodowym od osób fizycznych.

- Ubezpieczenia co najmniej 50 proc. powierzchni upraw polowych w gospodarstwie od ryzyka wystąpienia szkód spowodowanych przez powódź, suszę, grad, ujemne skutki przezimowania oraz przymrozki wiosenne (**obowiązkowe ubezpieczenie upraw**)⁵

Zgodnie z ustawą rolnik, który uzyskał płatności bezpośrednio do gruntów rolnych (w rozumieniu przepisów o płatnościach do gruntów rolnych i oddzielnej płatności cukrowej) ma obowiązek ubezpieczenia, co najmniej 50 proc. powierzchni upraw. Ubezpieczenie obowiązkowe obejmuje uprawy: zbóż, kukurydzy, rzepaku, rzepiku, chmielu, tytoniu, warzyw gruntowych, drzew i krzewów owocowych, truskawek, ziemniaków, buraków cukrowych lub roślin strączkowych, od zasiewu lub wysadzenia do ich zbioru. Jednak uprawy te objęte są jedynie ubezpieczeniem od niektórych ryzyk wystąpienia szkód spowodowanych przez: powódź, suszę, grad, ujemne skutki przezimowania oraz przymrozki wiosenne.

Zakup **ubezpieczeń dobrowolnych** przez rolnika nie następuje pod rygorem prawa, lecz na podstawie dobrowolnej umowy między nim a zakładem ubezpieczeń. Dobrowolnym ubezpieczeniem objęte może zostać mienie ruchome, zwierzęta gospodarcze, maszyny rolnicze oraz pozostała część upraw. Ubezpieczenia dobrowolne obejmujące szkody rzeczowe (sprzęt rolniczy, materiały i zapasy, ruchomości domowe, zwierzęta gospodarskie oraz uprawy roślinne) chronią właściciela przed stratą poniesioną w wyniku zdarzenia losowego.

Towarzystwa ubezpieczeniowe przedstawiają bogatą ofertę produktów ubezpieczeniowych chroniących niemal wszystkie gatunki i grupy zwierząt gospodarskich, roślin uprawianych w gospodarstwach, maszyn rolniczych, czy gromadzonych płodów rolnych i innych ruchomości. Wszystkie te produkty można podzielić na kilka podstawowych grup ubezpieczeń dobrowolnych w rolnictwie:

- **Ubezpieczenie mienia ruchomego w gospodarstwach rolnych**

Oferowane przez zakłady ubezpieczenia mienia ruchomego w gospodarstwach rolnych obejmują:

- ruchomości domowe – sprzęt, meble i zapasy gospodarstwa domowego, odzież, sprzęt RTV i FOTO, dzieła sztuki, stałe elementy wyposażenia mieszkania, w tym wykładziny, meble wbudowane, urządzenia grzewcze, instalacje wodno-kanalizacyjne, okna i drzwi,
- inwentarz martwy związany z prowadzeniem gospodarstwa lub działu specjalnego produkcji rolnej: maszyny, narzędzia i sprzęt rolniczy, materiały budowlane,

5. Ustawa z dnia 7 marca 2007 r. o zmianie ustawy o dopłatach do ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt gospodarskich oraz niektórych innych ustaw. Dz. U. nr 9, poz. 328.

opał, nawozy, pasze dla zwierząt, środki ochrony roślin, opakowania, wyposażenie biurowe,

- zwierzęta gospodarskie,
- przechowywane ziemiopłody.

• **Ubezpieczenia upraw**

Jak już wcześniej wspomniano rolnik, który uzyskał płatności bezpośrednie do gruntów rolnych (w rozumieniu przepisów o płatnościach do gruntów rolnych i oddzielnej płatności cukrowej) ma obowiązek ubezpieczenia co najmniej 50 proc. powierzchni upraw. Jednak uprawy te objęte są jedynie ubezpieczeniem od niektórych ryzyk wystąpienia szkód spowodowanych przez: powódź, suszę, grad, ujemne skutki przezimowania oraz przymrozki wiosenne. Pozostałe ryzyka pozostają poza zakresem obowiązkowego ubezpieczenia. Również rolnicy niekorzystający z dopłat bezpośrednich do gruntów nie są objęci wymogiem zawarcia ubezpieczenia swych upraw. Grupa ta może więc z własnej woli zdecydować się na zawarcie umowy ubezpieczenia upraw rolnych przez siebie prowadzonych, w zakresie i od ryzyk, na jakie się zdecydują. Ubezpieczeniem upraw mogą być objęte: rośliny uprawne lub/i ich plony; rośliny uprawne jednoroczne wysiewane lub wysadzone do gruntu (uprawy jare); rośliny uprawne ozime, wieloletnie i trwałe lub/i ich plony; plony chmielu, tytoniu, ziół w procesie technologicznego suszenia; trawy łąk i pastwisk; drzewa i krzewy owocowe oraz plantacje jagodowe. Uprawy rolnicze mogą zostać objęte ubezpieczeniem od ryzyka: ognia, huraganu, powodzi, deszczu nawalnego, gradu, pioruna, wybuchu, obsunięcia się ziemi, lawiny, suszy, ujemnych skutków przezimowania lub przymrozków wiosennych.

• **Ubezpieczenia zwierząt**

Na rolników prawo nie nakłada obowiązku ubezpieczania w żadnym zakresie zwierząt gospodarskich. Mogą to uczynić dobrowolnie w jednym z dwóch zakresów ryzyk: podstawowym – szkody powstałe wskutek padnięcia w wyniku choroby, wypadku lub zdarzeń losowych (ognia, powodzi, huraganu, pioruna, lawiny, obsunięcia się ziemi); rozszerzonym – wymienione powyżej szkody powstałe wskutek uboju z konieczności. W składanym wniosku ubezpieczeniowym rolnik oświadcza, że ubezpieczane przez niego zwierzęta są zdrowe i bez wad. W niektórych przypadkach zakład ubezpieczeń może zażądać od rolnika przedstawienia opinii lekarza weterynarii potwierdzającej dobry stan zwierząt.

• **Ubezpieczenia maszyn rolniczych**

Dobrowolnym ubezpieczeniem rolniczym może być objęty sprzęt rolniczy. Pod pojęciem sprzętu rolniczego rozumie się maszyny, w tym kombajny i inne maszyny samobieżne, narzędzia i urządzenia służące do prowadzenia gospodarstwa rolnego, z wyłączeniem ciągników oraz przyczep rolniczych. Do sprzętu rolniczego nie zalicza się natomiast pozostałych pojazdów podlegających obowiązkowi rejestracyjnemu w kraju. Sprzętem rolniczym w rozumieniu prawa nie są więc samochody osobowe i ciężarowe, motocykle i motorowery, ich dodatkowe wyposażenie i części, nawet w przypadku

użytkowania ich przez rolnika. Pojazdy te są objęte obowiązkowym dla wszystkich kierowców ubezpieczeniem OC pojazdów. Mogą także zostać dodatkowo ubezpieczone w ramach umowy auto-casco.

1. Materiały i metodyka

Celem przeprowadzenia badań było zdiagnozowanie stanu ubezpieczeń rolnych w gospodarstwach indywidualnych Polski północnej. Badania dotyczyły gospodarstw rolników indywidualnych w 3 województwach Polski północnej: kujawsko-pomorskim, pomorskim oraz warmińsko-mazurskim. W wyżej wymienionych województwach znajduje się około 213,6 tys. gospodarstw powyżej 1 ha o łącznej powierzchni użytków rolnych wynoszącej około 2890 tys. ha.⁶

Wyboru gospodarstw do badań dokonano systemem losowo-warstwowym. Województwa podzielono na powiaty, powiaty na gminy. W gminach dokonano losowań gospodarstw dla uzyskania próby, proporcjonalnie do ich liczebności. Wylosowane gospodarstwa pochodziły z każdej gminy, każdego powiatu w 3 badanych województwach makroregionu północnej Polski. Liczebność próby oszacowana została dla dużych zbiorowości na minimalnym poziomie równym:

$$n = \frac{u_{\alpha}^2}{4d^2}$$

- n – niezbędna minimalna liczebność próby
- u_{α} – liczba jednostek odchyłeń standardowych, którą należy odczytać z tablicy rozkładu normalnego dla poziomu ufności $1-\alpha$
- d – błąd lub maksymalna różnica pomiędzy frakcją z próby, a frakcją z populacji, którą chcemy przyjąć na obranym poziomie ufności.

Minimalna liczba gospodarstw do badań dla poziomu ufności = 0,95 wynosi:

$$n = \frac{1,96^2}{4 \cdot 0,05^2} = 384 \quad \text{przy poziomie istotności } \alpha = 0,05\%$$

W rzeczywistości badania ankietowe przeprowadzono w 420 gospodarstwach pod koniec 2009 roku w miesiącach październik–grudzień. Strukturę próby ustalono na podstawie struktury populacji gospodarstw w makroregionie. Zachowano typologię populacji.

Narzędziem badawczym był skategoryzowany kwestionariusz wywiadu zawierający 23 pytania, głównie półotwarte zaopatrzone w kilka propozycji odpowiedzi, lecz nie wyczerpujących wszystkich, dając możliwość respondentowi szansę wyrażenia opinii i umieszczenie własnych uwag. Był on wypełniany przez ankietera, co ułatwiało wyjaśnienie ewentualnych wątpliwości producentów rolnych.

6. *Rocznik statystyczny GUS 2008.*

Pytania dotyczyły m.in.:

- typologii badanych gospodarstw: ich powierzchni, kierunku produkcji, liczby osób w gospodarstwie, głównego źródła utrzymania rodziny itp.,
- czynników motywacyjnych wpływających na zakup polisy ubezpieczeń,
- poziomu i rodzaju ubezpieczeń obowiązkowych i dobrowolnych wykupywanych przez rolników,
- rodzaju ryzyk w wykupionych ubezpieczeniach upraw rolnych,
- obciążeń finansowych związanych z ubezpieczeniami obowiązkowymi i dobrowolnymi w rolnictwie.

Zebrany materiał źródłowy poddano analizie porównawczej i przedstawiono w formie graficznej, tabelarycznej i opisowej.

2. Charakterystyka badanych gospodarstw

Badaniami objęto gospodarstwa rolników indywidualnych o powierzchni powyżej 1 ha. Zostały one podzielone na grupy obszarowe o następujących powierzchniach: 1,01 – 5 ha; 5,01 – 10 ha; 10,01 – 20 ha; 20,01 – 30 ha; 30,01 – 50 ha oraz powyżej 50 ha. Wśród badanych najczęściej było rolników posiadających gospodarstwa rolne o powierzchni 1,01 – 5 ha (39,2 proc.). Około 20 proc. zajmowały gospodarstwa o powierzchni od 10 do 20 ha, 12,5 proc. od 5 do 10 ha oraz powyżej 50 ha. Najmniej było gospodarstw w grupie obszarowej 20-30 ha – 7,5 proc. oraz 30-50 ha – 9,2 proc. W badanych gospodarstwach średni obszar gruntów ornych wynosił 18 ha, a trwałych użytków zielonych 4,5 ha. Bardziej szczegółową ich charakterystykę przedstawiono w Tabeli 1. Głównym kierunkiem produkcji były zboża (40,2 proc.) oraz żywiec wieprzowy (15,2 proc.). Około 20 proc. rolników zaznaczyło co najmniej dwie odpowiedzi, co oznacza wielokierunkowość ich gospodarstw. Najczęściej było to zboże plus żywiec wieprzowy. W odpowiedzi inne, którą zaznaczyło 12 proc. respondentów, podawane były najczęściej takie kierunki, jak uprawa rzepaku i warzyw oraz hodowla drobiu i koni.

Tabela 1. Charakterystyka badanych gospodarstw

Wyszczególnienie	Gospodarstwa	
	liczba	udział (w %)
1. Kierunek produkcji badanych gospodarstw		
• zboża	169	40,2
• mieszany	84	19,8
• żywiec wieprzowy	64	15,2
• mleko	54	12,9
• inne	50	11,9
2. Liczba osób w gospodarstwie domowym		
• do 2	88	21,0
• 3-4	225	53,6
• 5-7	100	23,8
• 8 i więcej	7	1,7

Ciąg dalszy tabeli na str. 39

Ciąg dalszy tabeli ze str. 38

Wyszczególnienie	Gospodarstwa	
	liczba	udział (w %)
3. Główne źródło utrzymania rodziny		
• dochody z gospodarstwa	253	60,2
• praca zarobkowa poza rolnictwem	137	32,6
• emerytura, renta	26	6,2
• inne	4	1,0
4. Doświadczenie w prowadzeniu gospodarstwa rolnego (w latach)		
• do 5	57	13,6
• 6-15	152	36,2
• 16-25	134	31,9
• 26 i więcej	77	18,3
5. Wykształcenie właścicieli gospodarstw		
• podstawowe	39	9,3
• zawodowe	152	36,2
• średnie	168	40,0
• wyższe	61	14,5

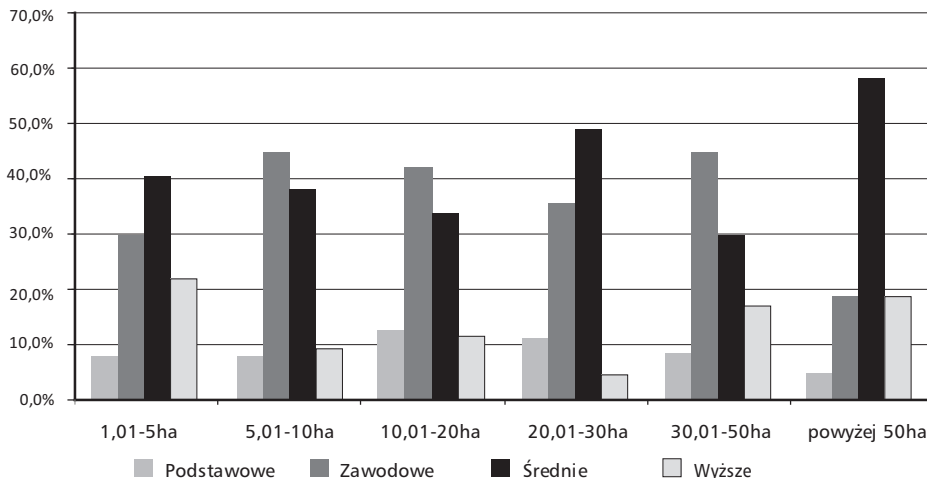
Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

O poziomie życia rolników decyduje między innymi liczebność rodziny zamieszkującej w gospodarstwach domowych. Najczęściej rolnicza rodzina składała się z 3-4 osób (53,6 proc. badanych). Aż w 21 proc. gospodarstw rolnych pracuje 2 lub tylko 1 osoba. Może to wskazywać na zmniejszenie się liczby gospodarstw rolnych w niedalekiej przyszłości. Bardzo mało występuje rodzin 8 i więcej osobowych. Wynika z tego, że model rodziny mieszkającej na wsi zbliża się do modelu rodzin mieszkających w mieście. Rodziny wielodzietne to bardzo mały odsetek (1,7 proc.) wśród rodzin wiejskich.

Dla ponad 60 proc. badanych rolników głównym źródłem utrzymania rodziny były dochody z gospodarstwa rolnego. Im wyższy był areał gospodarstwa, tym tych wskazań było więcej. Ponad 90 proc. wskazań u rolników posiadających gospodarstwa o powierzchni ponad 50 ha, a tylko około 25 proc. u właścicieli najmniejszych gospodarstw. Około 1/3 właścicieli badanych gospodarstw utrzymuje się z pracy poza gospodarstwem, a dla ponad 6 proc. właścicieli podstawą utrzymania rodziny jest renta lub emerytura. I są to najstarsi stażem rolnicy i emeryci zarazem. Najliczniejszą grupą są rolnicy prowadzący gospodarstwa 6-15 lat (36,2 proc.) oraz 16-25 lat (31,9 proc.). Rolnicy, którzy swoje gospodarstwa prowadzą nie dłużej niż 5 lat stanowią tylko 13,6 proc. całej populacji.

Ważnym elementem, w dużej mierze decydującym o powodzeniu prowadzenia gospodarstwa rolnego jest wykształcenie właścicieli gospodarstw. Na polskiej wsi niewiele ponad połowa ludności posiada wykształcenie ponadpodstawowe, w mieście jest to 3/4 dorosłych mieszkańców. Ankietowani rolnicy posiadali w większości wykształcenie zawodowe i średnie (ponad 3/4 badanej populacji). Tylko 14,5 proc. z nich posiadało wykształcenie wyższe, a 9,3 proc. podstawowe. Jak wynika z badań można dostrzec pewne zależności pomiędzy wykształceniem rolników a powierzchnią prowadzonych przez nich gospodarstw (Wykres 1.).

Wykres. 1. Wykształcenie rolników a powierzchnia gospodarstwa

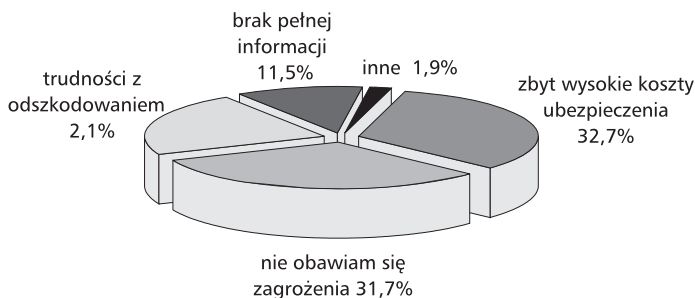
Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wśród rolników z wyższym wykształceniem wyodrębniły się dwie grupy. Pierwsza z nich obejmuje osoby, które mają gospodarstwa o powierzchni do 5 ha i w większości traktują posiadaną ziemię rekreacyjnie, a utrzymują się z pracy na etacie, najczęściej w mieście. Drugą grupę stanowią rolnicy, których gospodarstwa mają ponad 50 ha i utrzymują się wyłącznie z dochodów ze swojego gospodarstwa. Jak wynika z rysunku nr 1, w gospodarstwach o powierzchni powyżej 50 ha najwięcej jest osób z wykształceniem średnim i wyższym. Łącznie te dwie grupy stanowią ponad $\frac{3}{4}$ właścicieli największych gospodarstw. Najwięcej rolników z wykształceniem zawodowym i podstawowym pracuje w gospodarstwach o powierzchni od 5 do 20 ha.

3. Rozpowszechnienie ubezpieczeń rolnych w makroregionie północnej Polski

Rozpowszechnienie poszczególnych rodzajów ubezpieczeń rolnych było zróżnicowane. Około 89 proc. badanych gospodarstw nabywało obowiązkowe ubezpieczenia rolne. W 100 proc. wykupywali je tylko rolnicy z grupy obszarowej powyżej 50 ha, potrafiący rozpoznać ryzyko i określić ekonomiczne korzyści z podejmowanych decyzji. Pomimo sankcji karnych aż 11 proc. badanej populacji rolników nie wykupywało żadnych ubezpieczeń obowiązkowych, podając jako przyczynę zbyt wysokie ich koszty oraz trudności w uzyskaniu odszkodowania, a 1/3 z nich nie obawiała się zagrożenia (Wykres 2.).

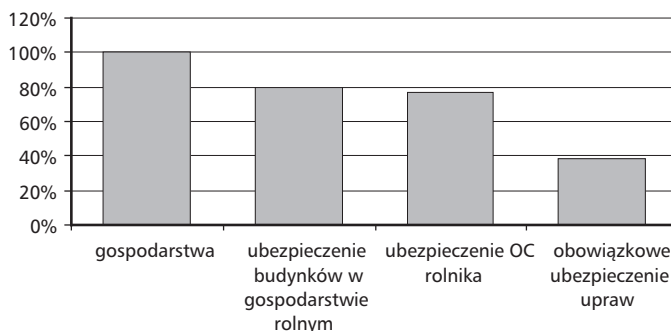
Wykres. 2. Jeżeli nie korzysta Pan/i z obowiązkowych ubezpieczeń, to dlaczego?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W badanej populacji 80 proc. właścicieli gospodarstw ubezpieczyło budynki, 77 proc. wykupiło ubezpieczenie OC rolnika, a 38 proc. obowiązkowe ubezpieczenie upraw (Wykres 3). Najczęściej wybieranym obowiązkowym produktem ubezpieczeniowym jest ubezpieczenie budynków. Jak wskazują rolnicy, nie groźba kary za nieposiadanie tego ubezpieczenia jest tu decydująca, ale ryzyko i ewentualne duże straty w majątku, a także fakt, że ubezpieczenie dotyczy także budynków mieszkalnych. Aż 23 proc. rolników nie wykupiło ubezpieczenia OC rolników. Ta ochrona najczęściej zawierana jest przez osoby wykształcone i z dużym stażem pracy w rolnictwie. Wielu rolników nie rozumie istoty tego ubezpieczenia i nie wszyscy mają świadomość jakie ryzyka może nieść ze sobą zawód rolnika i jakie szkody może wyrządzić osobom trzecim.

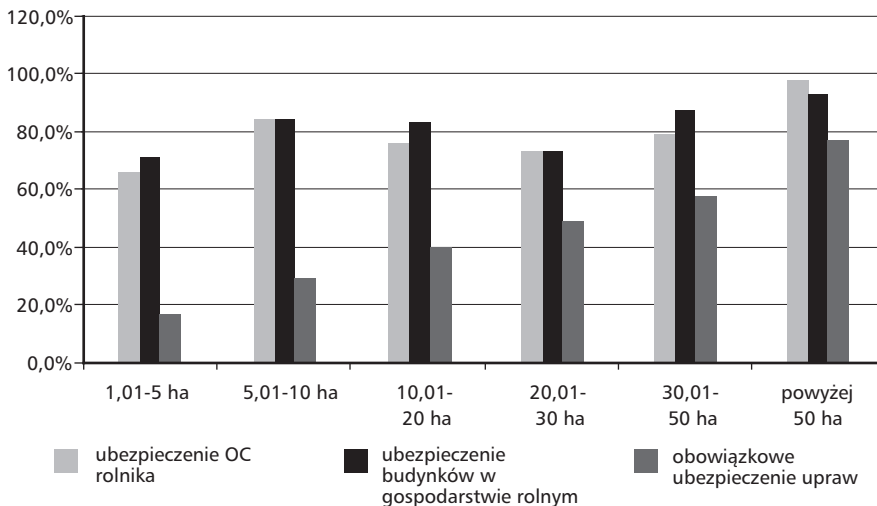
Wykres. 3. Poziom wykupionych ubezpieczeń obowiązkowych w badanych gospodarstwach

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wydaje się, że tak niski poziom obowiązkowego ubezpieczenia upraw wynika z ich małej jeszcze powszechności i wiedzy na ten temat wśród rolników, szczególnie właścicieli małych gospodarstw rolnych. Potwierdzają to informacje zawarte na Wykresie 4.

Wykres 4. Powierzchnia gospodarstwa a poziom ubezpieczenia

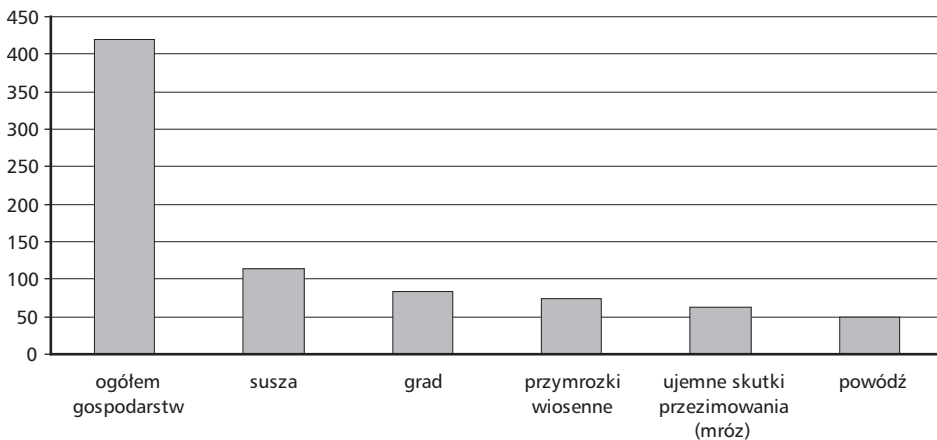

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Zauważa się wyraźną zależność pomiędzy powierzchnią gospodarstwa a poziomem ubezpieczenia. Wraz ze wzrostem areалу gospodarstw wzrasta liczba rolników wykupujących ubezpieczenia. Szczególnie widoczne jest to w przypadku obowiązkowego ubezpieczenia upraw polowych. Prawie 77 proc. rolników posiadających gospodarstwa powyżej 50 ha wykupuje te ubezpieczenia i tylko 17 proc. rolników gospodarujących w tych najmniejszych (do 5 ha).

Różnie kształtują się proporcje poszczególnych ryzyk ubezpieczeń obowiązkowych (Wykres 5).

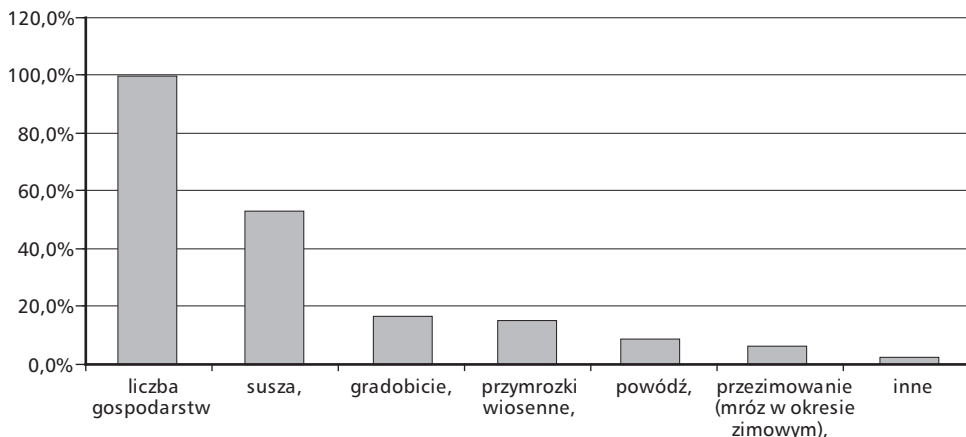
Wykres 5. Ryzyka w wykupionych obowiązkowych ubezpieczeniach rolnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Ponad 1/4 gospodarstw w ubezpieczeniu upraw asekurowała się od suszy, 1/5 od gradu, a 1/6 od przymrozków wiosennych. W zdecydowanej większości były to ubezpieczenia od jednego ryzyka, ale są też pakiety składające się z 2,3,4 oraz 5 ryzyk. Z odpowiedzi rolników o główne zagrożenia dla badanych gospodarstw wynika identyczna kolejność w zakresie ryzyk przyrodniczych zagrażających ich gospodarstwom (Wykres 6).

Wykres 6. Jakie zagrożenie upraw uważa Pan/i za najgroźniejsze w swoim gospodarstwie?

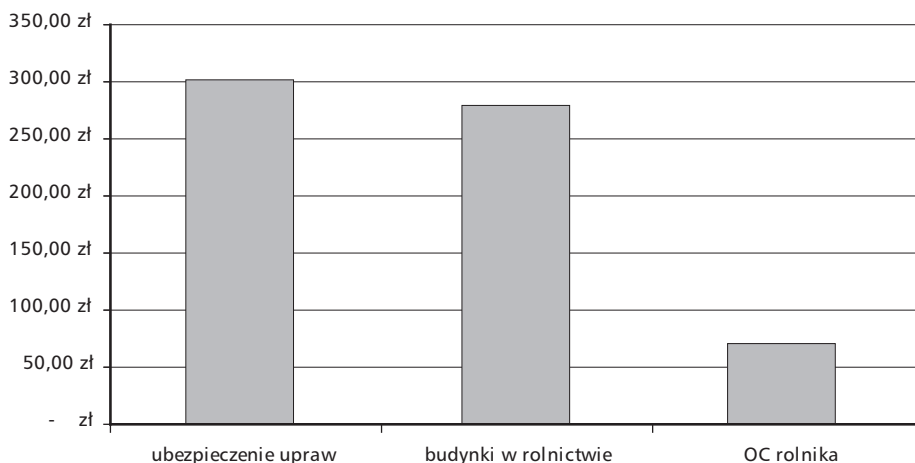

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Rolnicy najbardziej obawiają się suszy (aż 53 proc. wskazań) oraz gradobicia i przymrozków wiosennych.

Różnie kształtowały się koszty ubezpieczeń obowiązkowych. Przeciętny roczny koszt ubezpieczenia upraw w gospodarstwie wynosił ponad 300 zł, ubezpieczenia budynków rolniczych 280 zł, a OC rolnika 70 zł (Wykres 7.).

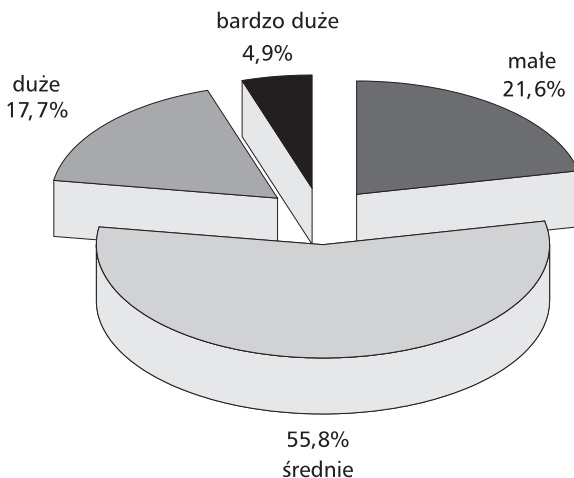
Wykres 7. Kwota rocznej składki poszczególnych ubezpieczeń obowiązkowych przypadająca na 1 badane gospodarstwo

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Ponad połowa rolników uważa go za średnie obciążenie dla gospodarstwa, a 17,7 proc. za duże (Wykres 8.).

Wykres 8. Obciążenie według rolników rocznym ubezpieczeniem obowiązkowym

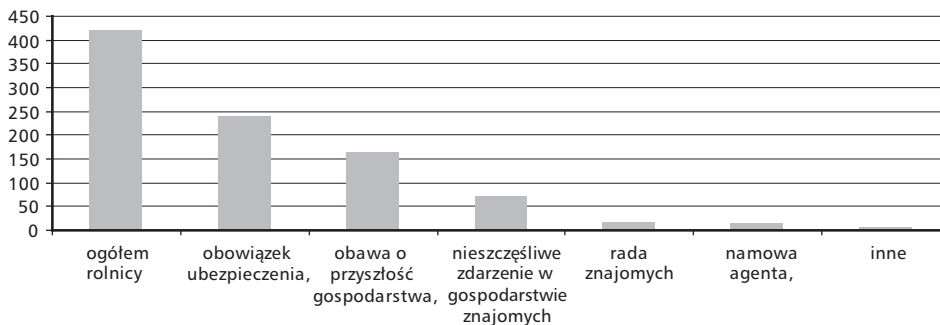

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Pewne zdziwienie może budzić fakt, że aż 22 proc. rolników obciążenie gospodarstwa kosztami ubezpieczeń obowiązkowych uważa za małe, a tylko 5 proc. za bardzo duże.

Podstawowe przyczyny, które skłoniły gospodarzy do zakupu obowiązkowych ubezpieczeń rolnych to wywiązywanie się z nałożonego ustawowo obowiązku (57 proc. wskazań) oraz obawa o przyszłość gospodarstwa (39,5 proc.) (Wykres 9.). Niektórzy rolnicy wskazywali na te dwie przyczyny, jako jednakowo ważne.

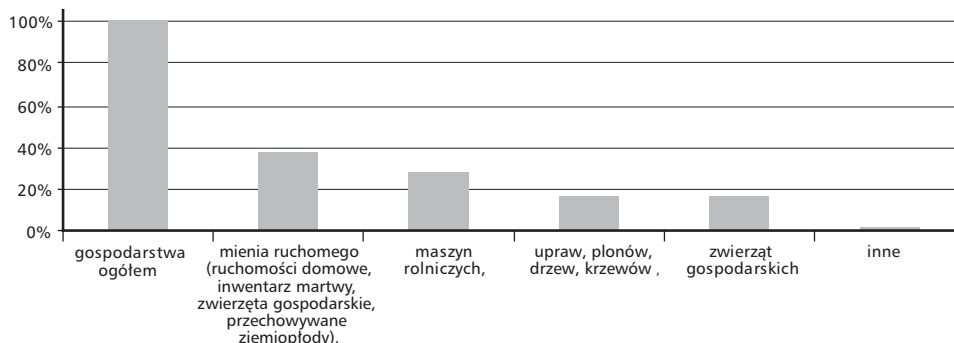
Wykres 9. Przyczyny, które skłoniły do zakupu obowiązkowych ubezpieczeń rolnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W grupie ubezpieczeń dobrowolnych, rolnicy najczęściej nabywali ubezpieczenie mienia ruchomego (38,5 proc.) i maszyn rolniczych (28,3 proc.). Ubezpieczenia upraw polowych oraz zwierząt gospodarskich wykupiło 16 proc. badanych rolników (Wykres 10.).

Wykres 10. Ubezpieczenia dobrowolne wykorzystywane w gospodarstwie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Z upraw polowych najczęściej ubezpieczane są zboża i rzepak. Przeciętna powierzchnia ubezpieczonych upraw wyniosła 5,76 ha ubezpieczeń obowiązkowych i 1,7 ha ubezpieczeń dobrowolnych na jedno gospodarstwo (Tabela 2).

Tabela 2. Ubezpieczenie upraw polowych w badanej populacji

Wyszczególnienie	Badane gospodarstwa	Ubezpieczenie upraw	
		obowiązkowe	dobrowolne
Liczba gospodarstw			
• ogółem	420		
• z wykupionym ubezpieczeniem		156	63
Powierzchnia upraw (ha/gospodarstwo)			
• ogółem	22,5		
• ubezpieczonych	5,76	1,70	
Poziom ubezpieczenia powierzchni upraw (%)	x	25,6	7,6
Koszt ubezpieczenia upraw (zł/gospodarstwo)	x	301,22	92,43

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Ubezpieczenia w badanych gospodarstwach obejmowały: ubezpieczenia obowiązkowe 25 proc. powierzchni upraw w badanych gospodarstwach, a dobrowolne tylko około 7,6 proc. tej powierzchni, a ich koszt wyniósł niespełna 100 zł na gospodarstwo. Często były to ubezpieczenia tylko od jednego ryzyka.

Zakończenie

Wśród badanych najwięcej było rolników posiadających gospodarstwa rolne o powierzchni 1,01 – 5 ha (39,2 proc.) oraz 10-20 ha (około 20 proc.). Głównym kierunkiem produkcji były zboża (dla 40,2 proc. gospodarstw) oraz żywiec wieprzowy (dla 15,2 proc.). Dla ponad 60 proc. badanych rolników głównym źródłem utrzymania rodziny były dochody z gospodarstwa rolnego. Im wyższy był areal gospodarstwa, tym wskazań tych było więcej. Około 1/3 właścicieli badanych gospodarstw utrzymuje się z pracy poza gospodarstwem. Najczęściej rolnicza rodzina składała się z 3-4 osób (53,6 proc. badanych). Aż w 21 proc. gospodarstw rolnych pracuje 2 lub tylko 1 osoba, a tylko 1,7 proc. gospodarstw rolnych to rodziny 8 i więcej osobowe. Ankietowani rolnicy posiadali w większości wykształcenie zawodowe i średnie (ponad 3/4 badanej populacji). Tylko 14,5 proc. z nich posiadało wykształcenie wyższe, a 9,3 proc. podstawowe.

W badanych gospodarstwach aż 11 proc. ich właścicieli nie wykupiło żadnego z ubezpieczeń obowiązkowych, podając jako przyczynę zbyt wysokie ich koszty (33 proc. odpowiedzi) oraz trudności w uzyskaniu odszkodowania (22 proc.), a 1/3 z nich nie obawiała się zagrożenia. Około 80 proc. właścicieli gospodarstw ubezpieczyło budynki, 77 proc. wykupiło ubezpieczenie OC rolnika, a 38 proc. obowiązkowe ubezpieczenie upraw. Przeciętny roczny koszt ubezpieczenia upraw w gospodarstwie wynosił ponad 300 zł, ubezpieczenia budynków rolniczych 280 zł, a OC rolnika 70 zł.

W grupie ubezpieczeń dobrowolnych rolnicy najczęściej zakupywali ubezpieczenie mienia ruchomego (38,5 proc.) i maszyn rolniczych (28,3 proc.). Ubezpieczenia upraw polowych oraz zwierząt gospodarskich wykupiło około 16 proc. badanych rolników. Z upraw polowych najczęściej ubezpieczane są zboża i rzepak. Ponad 1/4 gospodarstw w ubezpieczeniu upraw asekurowała się od suszy, 1/5 od gradu, a 1/6 od przymrozków wiosennych. W takiej kolejności wskazywali też rolnicy ryzyka w odpowiedzi na pytanie o największe zagrożenia dla ich upraw polowych.

Zauważono wyraźną zależność pomiędzy powierzchnią gospodarstwa, a poziomem ubezpieczenia. Wraz ze wzrostem arealu gospodarstw wzrasta liczba rolników wykupujących ubezpieczenia. Przeciętna powierzchnia ubezpieczonych upraw wyniosła 5,76 ha ubezpieczeń obowiązkowych i 1,7 ha ubezpieczeń dobrowolnych na jedno gospodarstwo, co stanowi odpowiednio 25,6 proc. i 7,6 proc. pokrycia ubezpieczeniem ich powierzchni.

Szczególnie niewystarczająca jest asekuracja upraw rolnych i zwierząt gospodarskich. Ubezpieczenia te wykupują przede wszystkim właściciele dużych gospodarstw rolnych, dobrze wykształceni, utrzymujący rodziny z dochodów uzyskiwanych z gospodarstw i potrafiący uwzględnić ryzyko związane z prowadzoną działalnością rolniczą.

Wykaz źródeł:

Rocznik statystyczny GUS 2008.

Stroiński E. *Ubezpieczenia majątkowe i osobowe w rolnictwie*. Wydawnictwo Akademii Finansów. Warszawa 2006.

Ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych, Dz. U. z 2003 r., Nr 124, poz. 1152.

Ustawa z dnia 7 marca 2007 r. o zmianie ustawy o dopłatach do ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt gospodarskich oraz niektórych innych ustaw. Dz. U. nr 9, poz. 328.

Ustawa o zmianie ustawy o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich oraz ustawy o krajowym systemie ewidencji producentów, ewidencji gospodarstw rolnych oraz ewidencji wniosków o przyznanie płatności, Dz. U. z 2008 r., Nr 145, poz. 918.

Ustawa o podatku rolnym, Dz. U. z 1984 r., Nr 52, poz. 268.

Agricultural insurance in farms of individual farmers in Northern Poland – Summary

The aim of the survey was to examine the state of agricultural insurance in individual farms in the north of Poland. Farms which took part in the survey had been selected by means of the stratified random system. For the confidence level of 0.95 the minimum number of farms in the survey was 384. 420 farms of individual farmers with the area exceeding 1 hectare took part in the survey.

The survey shows that 89 perc. of the farms took out compulsory agricultural insurance. Approximately 11 perc. of the farmers did not have any insurance. The average annual cost of insurance of the crops in a farm exceeded PLN 300, of agricultural buildings PLN 280 and of farmer's third party liability PLN 70. More than half of the farmers said that it was an average burden for the farm. Voluntary insurance was less popular. Merely 20 perc. of farm owners took it out. Only 7.6 perc. of farmers' arable land is covered by voluntary insurance, and the cost of such insurance amounts to almost PLN 100 per one farm. In the survey, visible and directly proportional relationship between the area of the farm and the insurance amount was observed.

Dr inż. RYSZARD STEMPEL jest adiunktem w Katedrze Ubezpieczeń, Wydziału Nauk Ekonomicznych, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Recenzenci: dr Krzysztof Łyskawa, prof. dr hab. Eugeniusz Stroiński.

